

A MAGYAR-LENGYEL KULTURÁLIS KAPCSOLATOK JELENE ÉS JÖVŐJE

A magyar–lengyel kulturális kapcsolatokat pártállami időben hosszútávú állam- és kormányközi egyezmények, barátsági együttműködési szerződések szabályozták. A kulturális programok cseréjének legfőbb lebonyolítója a varsói Magyar Kulturális Intézet és budapesti lengyel megfelelője volt. Egyezmény írta elő a könyvkiadást is. Ennek értelmében Magyarországon és Lengyelországban egyaránt évente 10–15 lengyel illetve magyar könyvet ki kellett adni – ajánló listák alapján. A magyar fél a hetvenes évek utolsó harmadától nem vette figyelembe a lengyelek által előírt listákat. Ez csak akkor váltott ki tiltakozást a lengyel elvárásokról, amikor Czesław Miłosz Nobel-díja után jó néhány évvel az Európa Könyvkiadó meg akarta jelentetni az emigráns lengyel költő válogatott verseit.

A kulturális cserének lebonyolítására adott lehetőséget a partnervárosi kapcsolat, pl. Debrecen és Lublin, Miskolc és Katowice, és más városok között. Olykor színházak is kölcsönösen felléptek egymásnál. A Katona József Színház és a varsói Egyetemes Színház (Teatr Powszechny) sikerrel vendégszerepelt egymásnál. Nagyon eredményes volt a két filmszakma közötti együttműködés. Kooprodukción és „szolgáltató” filmek születtek, s a lengyel színészek gyakran szerepeltek magyar mozikban.

A rendszerváltozással a kapcsolatok egyik napról a másikra összeomlottak. Leglátványosabban, legtorzabban a könyvkiadás. A torz jellegét ennek az adta, hogy míg Magyarországon változatlan mennyiségben láttak napvilágot lengyel könyvek – volt olyan év, hogy közel húsz kötet is –, Lengyelországban a kilencvenes évek végéig egy-két magyar könyv jelent meg. Ezek többsége is csak az esetben, ha a magyar fél a kiadást anyagilag támogatta. A filmesek közötti együttműködés csaknem teljesen megszakadt, a lengyelek a magyar társintézményeket jóval megelőzve igyekeztek megreformálni a lengyel filmgyártást – félsikerrel. Ennek ellenére, a lengyel film változatlan népszerűségnek örvendett Magyarországon – elsősorban Krzysztof Kieślowski-kínak köszönhetően. De népszerű maradt Krzysztof Zanussi és Andrzej Wajda is. A magyar film – elsősorban Szász János és Tarr művei – csak szakmai berkekben arattak sikert.

A legköltségesebb kapcsolat viszont nem halt el. A Katona József Színház a krakkói Régi Színházzal épített ki kapcsolatot – kölcsönösen fellépve egymásnál. Mind a Radomi Gombrowicz Színházi Fesztiválon, mind a Toruni Nemzetközi Színházi Fesztiválon sikeresen szerepeltek magyar színházak, sőt határon túli magyar színházak is. (Az idei toruni fesztiválon a sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház két darabbal is szerepel.)

Némi áttörést hozott a 2000. év, amikor Európa egyik kulturális fővárosa lett. Krakkói főkonzulként 120.000 USD-t nyertem magyar programokra. Felhasználva a krakkói Magyar Főkonzultátus infrastruktúráját, a jelzett összeg több mint nyolcvan százalékát programokra tudtam felhasználni. Legkiemelkedőbb rendezvény *Az impresszionizmus sodrában* címen a krakkói Művészetek Palotájában megrendezett kiállítás volt. Ezen a Magyar Nemzeti Galéria 100 híres impresszionista jellegű festményét mutattuk be két hónapon át. Társkiállításaként ugyanitt rendeztük meg a Szépművészeti Múzeum Rodin- és Menuet-szobrainak bemutatását is, valamint a Magyar Nemzeti Múze-

umnak az XIX. és XX. század Magyarországa fényképeken című kiállítását.

A nagysikerű kiállítás anyagát angol, lengyel, magyar nyelvű albumban mutattuk be. *Aki elment, aki maradt* címmel a krakkói Nemzetközi Kulturális Központ mutatta be a XX. század magyar fotóművészetét, amelyhez szintén megjelentettünk albumot. A magyar 1956 után érdeklődő lengyelek 2000 októberében *Budapest 1956 – Arcok és sorsok* címmel Csete Örs portrékiállítását mutattuk be. Az *arcok* és a hozzájuk tartozó *vallomások* igényes kivitelű albumban jelentettük meg. E kiállításhoz, amelyre ugyancsak a Művészetek Palotájában került sor, 56-os dokumentum-fotókiállítás is társult, sőt a mártírhalált halt Maléter Pál személyes tárgyait is külön tárlókban állítottuk ki. Ezen kívül még tizennégy magyar kiállítást nézhettek meg Krakkóban, Gorlicében, Jaroslawban és több más dél-lengyelországi városban az érdeklődők. Albumot azonban „csak” három adtunk ki.

Ez utóbbi tény azt jelenti, hogy a magyar könyvkiadás is elmozdult a holtpontról. A krakkói programokra folyósított pénzből sikerült könyvkiadási támogatást is kigazdálkodni. Így látott napvilágot Pilinszky János válogatott verseinek kötete, amely – mondhatni – Olasz Ferenc „húsvéti misztérium” című fotókiállításának volt kísérő társkiadványa. A fordítások finanszírozása révén látott napvilágot Márai Sándor *A gyertyák csonkig égnek* és az *Egy polgár vallomásai* című regénye. (Ezt azóta több Márai-mű követte. 2005-ben megrendezhető lenne Lengyelországban is egy nemzetközi Márai-konferencia.) Megjelent Kiss Gy. Csaba *Lengyel naplója* is a Szolidaritás magyarországi visszhangjáról. Megjelent egy kismonográfia a magyar–lengyel orvostörténeti kapcsolatokról és az I. világháborút megelőző időszak magyar nemzetiségi politikájáról.

2001-től a varsói Magyar Kulturális Intézet is bekapcsolódott a magyar könyvkiadás menedzselésébe. Támogatásuk révén jelent meg Kertész Imre *Sorstalanság* című regénye, még mielőtt az író Nobel-díjat kapott volna. Jerzy Snopeknek *A magyar művelődés története* című munkája nagy visszhangot váltott ki. A magyar könyvkiadás helyzete az ezredfordulótól kezdve fokozatosan javult. Ma már Lengyelországban is évente nyolc-tíz magyar könyvet adnak ki.

A kilencvenes évek végétől kezdve évről évre nőtt az egymással partnerkapcsolatot kiépítő települések száma. Dél-Lengyelországban megközelíti a százat azoknak a nagy és kisvárosoknak, községeknek, falvaknak a száma, amelyek kapcsolatot alakítottak ki magyar társtelepülésekkel. (A korábban meglévő kapcsolatok születtek leggyorsabban újjá.) A kapcsolat elsősorban kulturális cserét és kölcsönös gyermekküldtetést jelent. A kulturális csere legfontosabb tartozéka a múzeumok közötti együttműködések.

2001 májusában Tarnóuban került sor nagy szabású magyar kulturális napokra, amikor a krakkói Magyar Főkonzultátus átadta a magyar nemzet ajándékát Bem szülővárosának: egy Sepsiszentgyörgyön faragott székelykaput és a lengyel tábornok által vívott csatákat jelző tíz kopjafát, amelyeket a belvárosi Petőfi téren állítottak fel. Az ünnepségre negyvenen érkeztek

Tarnówa Erdélyből, köztük Sepsiszentgyörgyről, így első ízben kötött megállapodást lengyel város egy erdélyi településsel. 2003 májusában ennél is nagyobb ünnepség keretében került sor három Balassi-emléktáblának is a leleplezésére a Krosno mellett álló kamienieci várban és két közeli településen: Rymanówban és Nowy Żmigródban. Ezek az ünnepségeken közel százhusz magyar vendég vett részt. A kulturális napok társrendezője Zalaegerszeg volt. A krosnói kulturális napokra jelent meg Balassi Bálint válogatott verseinek második kiadása.

A Hadtörténeti Múzeum és Intézet tevékeny együttműködésének eredményeként a 450 I. világháborús galíciai temető legnagyobbikának 130 magyar sírját teljes egészében sikerült rendbe hozni: a hantokon felállították a formájában eredetit utánzó, névtáblácskákkal ellátott tölgyfakeresztek. A temetők gondozása a jelen gondja és jövőbeni feladat.

Elmondható, hogy a lengyelek és magyarok részéről egyaránt igény van a hagyományos barátság ápolására. Ehhez jótékonyan járul hozzá a nagy lengyel turistaforgalom a kelet-magyarországi fürdőhelyen. Ezek rendkívül népszerűek a lengyelek körében.

Aki egyszer Miskolc-Tapolcára vagy Hajdúszoboszlóra ellátogat, biztos, hogy visszatér oda. (Ha nem emelik drasztikusan az árakat.)

A lengyelek éreznek és szeretnek bennünket, de nagyon keveset tudnak rólunk. A mi érdekünk, hogy alapvető történeti munkákat megjelentessünk lengyelül. Monográfiákat is, hogy szakmabeli történészek ne szlovák és cseh feldolgozásokból próbáljanak tájékozódni rólunk. Sajnálatos, hogy nincsenek korszerű szótáraink. A lengyel-magyar nagyszótár pl. 1958-ban jelent meg, s ez tükröződik a szókincsében is. A magyar-lengyel nagyszótár a hatvanas években látott napvilágot. Mindkettő elavult. (Még rosszabb a helyzet szlovák-magyar, magyar-szlovák, román-magyar, magyar-román viszonylatban.)

Az Európai Unióba belépve a magyar diplomácia húzóágazata szükségszerűen a kultúra kell legyen. Erre a kihívásra azonban ún. karrierdiplomataink nincsenek felkészülve. Már pedig a kultúrában, irodalomban, történelemben jártas, művelt szakemberekre, mondhatni, kultúra-menedzserekre volna szükség uniós nagykövetéseinken is. Értékeinket közvetíteni és a fogadó ország bizalmát megszerezni leghatékonyabban ők képesek.

TANULMÁNYKÖTET KÖZÉP-EURÓPA NÉPEIRŐL

Beszélgetés Ábrahám Barna történésszel, a könyv egyik szerkesztőjével és szerzőjével

„A színek együtt adják ki a képet...”

(Babits Mihály)

Folyóiratunk előző számában röviden bemutattuk a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kara által a Nemzeti és regionális identitás Közép-Európában címmel megjelentetett tanulmánykötetet.

Jelen beszélgetésünkben a kiadvány egyik szerkesztőjét, egyben szerzőjét, Ábrahám Barna történésszel, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem adjunktusát kérdeztük a könyv születésének, megvalósulásának körülményeiről, valamint további terveikről.

– „Nap mint nap tapasztaljuk, hogy sokunk tudása pontatlan, felületes és még az ismeretanyagban elmélyülni kívánók is, akik próbálnak informálódni – gyakran évtizedes könyvek adatait, leírásait, értelmezéseit ismételtetik, belevetítve azokat a mába.” – ezek Csorján Ferenc Erdélyről írott szavai, amelyek általánosságban is rendkívül jellemzőek, jól érzékeltetik ismereteinket a közép-európai országokról. Véleménye szerint mi az oka ennek a régóta fennálló információhiánynak, mennyiben pótolta ezt ez a kiadvány és a mögötte álló szisztematikus kutatómunka?

– Teljes mértékben aláírom Csorján Ferenc szavait. Szomszédainkat, a legtágabb értelemben vett Közép-Európa népeit lényegében soha nem törekedtünk alaposan megismerni. Sem a XIX. században, amikor már kialakult nagyjából a modern történetírás, irodalomtörténetírás, szárnyait bontogatta a szociológia, a néprajztudomány, nem születtek olyan munkák, amelyek megpróbálták volna a felszín alá hatolni; sem az ún. rövid XX. században, amelyet lényegében az első világháború után szoktunk indítani a versailles-i békerendszerrel, amely aztán végképp lehetetlenné tette a szomszédágunkban élő népek megismerését. A XIX. századot már csak a pozitívizmus szellemében is a szorgos adatgyűjtés, illetve a kuriózumok keresése, az érdekes jegyek összegyűjtögetése vonzotta, jellemezte. Tehát egy

utazótól, egy történésztől vagy néprajzostól azt várták, minél több furcsaságot, érdekességet gyűjtsön össze az adott etnikumról. Legyenek azok akár csak a Nógrád megyei szlovákok, tehát itt a szomszédságunkban, vagy akár a montenegróiak, a szerb vagy a bosnyák vad hegyek lakói. A versailles-i békerendszert, azaz Trianont követő, nagymértékben megérthető, ha éppen nem is szerencsés és irredentizmus, revansizmus a térség velünk szemben ellenségesnek tekintett népeinek a negatív vonásait, bűneit hangsúlyozta, próbálta meg kifejteni. Sem a XIX., sem a XX. század nem törekedett arra, hogy Magyarországon népes szakértői gárdát neveljen ki. Lényegében kis számú elit letéteménye, sokszor hitbizománya volt a Közép-Európa-, Kelet-Európa-kutatás és az előzőek értelmében mindig is nagyon erősen érvényesültek az aktuál-politikai, ideológiai elvárások. A két háború között, majd a kommunista fordulat, a szovjetizáció kezdetéig a szláv népeket általában pánszláv, a polgári Európa, az európai civilizáció rendjét felforgató, fenyegető erőként illett vizsgálni. Ez igaz még a korszak kis számú magyar szlavistájára is, akiknek tárgyi tudása természetesen nagyon megalapozott volt. Viszont tőlük is elvárták, hogy a szláv népek, elsősorban a szlovákok, szerbek, horvátok, csehek és persze az oroszok kultúrájában, irodalmában elsősorban a magyarelles és Monarchia-ellenes vonásokat emeljék ki. A kommunista fordulat után pedig – igaz, hogy elindult a tömegesebb képzés, egyre többen vettek fel a magyarországi egyetemeken Kelet-Európa-tanulmányokat – már egyértelműen és totális módon az ideológia érvényesült. Nem születtek, mert nem születhettek a felszín alá hatoló, a helyi sajátosságokat, az egyes nemzetek belső törésvonalait, földrajzi, vallási, felekezeti törésvonalait vizsgáló művek. A szovjet blokk, a kommunizmus ideológiájából fakadó nemzeti homogenizáció elvárása érvényesült minden szinten. Az